

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਮਿਸ਼ਨ

ਲੜੀ ਨੰ : 433

ਹੁਕਮੁ ਅਤੇ ਹਉਮੈ

ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ (ਐਮ. ਏ.)

ਸਾਬਕਾ ਮੈਨੇਜਰ (1932-1947)

ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ ਐਸਟੇਟ

ਮੋਖ : ਇਕ ਰੁਪਿਆ

ਹੁਕਮ ਅਤੇ ਹਉਮੈ

ਅਸੀਂ ਦੁਨੀਆਂ ਉਤੇ ਜੋ ਵਰਤਦ ਵੇਖਦੇ ਅਤੇ ਸੁਣਦੇ ਹਾਂ ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਉਸ ਇਕੋ ਇਕ ਸਿਰਜਨ ਹਾਰ ਦਾ ਸਾਜਿਆ ਤੇ ਵਿਉਂਤਿਆ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਆਪ ਕਿਸੇ ਦਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਾਜਿਆ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਆਪ ਹੀ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕੇਵਲ ਉਸ ਦੀ ਹੀ ਇਕੋ ਇਕ ਹਸਤੀ ਹੈ ਜਿਸ ਜੇਹੀ ਹੋਰ ਹਸਤੀ ਨ ਕਦੀ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਨ ਹੋਵੇਗੀ।

‘ਗੁਣ ਇਹੋ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਕੋਇ-ਨ ਕੋ ਹੋਆ ਨ ਕੋ ਹੋਇ’ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧

ਫਿਰ ਉਸ ਦੀ ਇਹ ਖੂਬੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਆਕਾਰ ਜਾਂ ਸਰੀਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਅਸੀਂ ਕਹਿ ਸਕੀਏ ਕਿ ਉਹ ਇਹੋ ਜੇਹਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦਾ ਅਸੀਂ ਕਿਆਸ ਭੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਉਹ ਕੇਵਲ ਸਾਡੇ ਅਨਭਵ ਕਰ ਲੈਣ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ ਇਸ ਤੋਂ ਵਧ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਪਛਾਨਣ ਹਾਰ ਉਸ ਦੀ ਪਛਾਣ ਹਰ ਥਾਂ ਕਰਦੇ ਹੋਇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ :—

‘ਜੇਭਾ ਕੀਤਾ ਤੇਤਾ ਨਾਉਂ—ਵਿਣ ਨਾਵੈ ਨਾਹੀਂ ਕੋ ਥਾਉਂ’ ਜਪੁਜੀ

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਛਾਨਣ ਹਾਰਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਹਰ ਥਾਂ ਤੇ ਹਰ ਸਮੇਂ ਰਮਿਆ ਦਿਸਦਾ ਹੈ ਉਹ ਵਡੇ ਨਿਸਚੇ ਨਾਲ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ

‘ਵਿਣ ਨਾਵੈ ਨਾਹੀਂ ਕੋ ਥਾਉਂ’

ਪਰ ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਈ ਰੂਪ ਜਾਂ ਆਕਾਰ ਨਹੀਂ ਉਸ ਦੀ ਪਛਾਣ ਉਸ ਦੇ ਹਰ ਸਮੇਂ ਵਰਤਦੇ ਹੁਕਮ ਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਅਟੱਲ ਹੁਕਮ ਰਾਹੀਂ ਸੰਸਾਰ ਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਸਦਾ ਵਰਤਦੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਸੰਖੇਪ ਜੇਹੀ ਵਿਆਖਿਆ ਜਪੁਜੀ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿਚ ਹੀ ਇਉਂ ਕੀਤੀ ਹੈ।

‘ਹੁਕਮੀ ਹੋਵਨਿ ਆਕਾਰ ਹੁਕਮ ਨ ਕਹਿਆ ਜਾਈ
ਹੁਕਮੀ ਹੋਵਨਿ ਜੀਅ ਹੁਕਮਿ ਮਿਲੈ ਵਡਿਆਈ
ਹੁਕਮੀ ਉਤਮੁ ਨੀਚੁ ਹੁਕਮਿ ਲਿਖਿ ਦੁਖ ਸੁਖ ਪਾਈਅਹਿ
ਇਕਨਾ ਹੁਕਮੀ ਬਖਸੀਸ ਇਕਿ ਹੁਕਮੀ ਸਦਾ ਭਵਾਈਅਹਿ
ਹੁਕਮੈ ਅੰਦਰਿ ਸਭੁ ਕੋ ਬਾਹਰਿ ਹੁਕਮ ਨ ਕੋਇ’

ਪਰ ਜੇਹੜਾ ਹੁਕਮ ਏਨਾ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹੈ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਹਰ ਘਟਨਾ ਤੇ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਹ ਪਰਤੀਤ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ? ਇਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਨਾਲ ਹੀ ਦਸ ਦਿਤਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੈ, ਮਨੁਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹਉਮੈ ਦਾ ਪਰਵੇਸ਼।

ਸਿਰਜਨਹਾਰ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੇ ਮਨੁਖ ਮਾਤਰ ਬਲਕਿ ਹਰੇਕ ਉਪਜ ਤਥਾ ਜੀਵ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹਉਮੈ ਅਥਵਾ ਮੈਂ ਮੇਰੀ ਦਾ ਪਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜੋ ਮੈਂ ਮੇਰੀ ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦੀ ਸੂਝ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦੇਦੀ ਅਤੇ ਇਸ ਮੈਂ ਮੇਰੀ ਦੀ ਜਬਰਦਸਤ ਪਕੜ ਸਦਕਾ ਮਨੁਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਦਾ ਵਰਤਦੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਜੇ ਉਹ ਹੁਕਮ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰ ਲਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਮੈਂ ਮੇਰੀ ਹੁਕਮ ਦੀ

ਪਛਾਣ ਵਿਚ ਰੋਕ ਨ ਪਾ ਸਕੇ। ਇਸੇ ਪਰਥਾਏ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ।

‘ਨਾਨਕ ਹੁਕਮੈ ਜੋ ਬੁਝੈ ਤ ਹਉਮੈ ਕਹਿ ਨ ਕੋਇ

ਇਉਂ ਹੁਕਮ ਅਤੇ ਹਉਮੈ ਆਪੋ ਵਿਚ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਭਾਵ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦੇ ਸਬਦ ਹਨ। ਹੁਕਮ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਗੁਣ ਹੈ ਇਸ ਪਰਥਾਏ ਗੁਰੂ ਫੁਰਮਾਣ ਹੈ।

‘ਸਭਿ ਆਏ ਹੁਕਮਿ ਖਸਮਾਹੁ ਹੁਕਮਿ ਸਭ ਵਰਤਨੀ- ਤਿਲੰਗ ਮ: ੪

ਬਲਕਿ ਨਰੰਕਾਰ ਦੀ ਥੋੜੀ ਬਹੁਤ ਪਛਾਣ ਜੋ ਅਸੀਂ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਹਰ ਥਾਂ ਅਤੇ ਹਰ ਸਮੇਂ ਵਰਤ ਰਹੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਹ ਬੋਲ ਚੇ ਜਾਂ ਲਿਖ ਕੇ ਆਪਣੇ ਹੁਕਮ ਸਾਡੇ ਤਾਈਂ ਨਹੀਂ ਭੇਜਦਾ ਬਲਕਿ ਉਸ ਨੇ ਜੋ ਹੁਕਮ ਦੇਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਵਰਤ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਉਂ ਉਸ ਦਾ ਹਰ ਹੁਕਮ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਕੇ ਹੀ ਸਾਡੇ ਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਉਂ ਭੀ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਹਰ ਵਰਤੀ ਗੱਲ ਜੋ ਅਸਾਂ ਵੇਖੀ ਜਾਂ ਸੁਣੀ ਹੈ ਉਹ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੀ ਇੱਛਾ ਤਥਾ ਮਰਜ਼ੀ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਈ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਇਉਂ ਕਰਨਾ ਭਾਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਇਉਂ ਕੀਤਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਸਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਖੁਸ਼ੀ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਤਾਂ ਹੀ ਉਹ ਸਾਡੇ ਤੇ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋਵੇਗਾ ਇਸੇ ਪਰਥਾਏ ਹੀ ਗੁਰੂ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ :...

‘ਜੋ ਤੂੰ ਕਰਹਿ ਕਰਾਵਹਿ ਸੁਵਾਮੀ ਸਾ ਮਸਤਤ ਪਰਵਾਣ

ਪਰ ਜੇ ਕਰ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਕੀਤੇ ਤੇ ਅਸੀਂ ਰੋਸ ਜਾਂ ਗਿਲਾ ਗੂਜਾਰੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਅਸਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕੀਤੇ ਨੂੰ ਮਿਠਾ ਕਰਕੇ

ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਸਗੋਂ ਇਸ ਦਾ ਬੁਰਾ ਮਨਾਇਆ ਹੈ ।

ਅਜੇਹੇ ਰੋਸ ਜਾਂ ਗਿਲਾ ਗੁਜ਼ਾਰੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਦੀ ਹਉਮੈ ਤਥਾ ਮੈਂ ਮੇਰੀ ਦੇ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਪਰਭਾਵ ਦਾ ਹੋਣਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਮਾਰਨਾ ਹੈ । ਇਸ ਨੂੰ ਮਾਰੇ ਬਿਨਾਂ ਅਸੀਂ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਸਮਝੇ ਜਾਂ ਕੇ ਸਜਾ ਦੇ ਭਾਗੀ ਹੋਵਾਂਗੇ । ਇਸ ਪਰਥਾਏ ਹੀ ਗੁਰ ਫੁਰਮਾਣ ਹੈ :—

‘ਹਉਮੈ ਬੁਝੇ ਤਾਂ ਦਹਿ ਸੂਝੇ’

ਅਰਥਾਤ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਮਾਰੇ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਖੁਲ ਸਕਦਾ, ਇਸ ਲਈ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਦਾ ਬੁਹਾ ਖੁਲਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਮੇਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਇਆ ਜਾਵੇ ।

ਹਉਮੈ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣ ਦਾ ਇਕੋ ਇਕ ਸਾਧਨ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਤ੍ਰਿਕਾਲ ਵਰਤ ਰਹੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਪਛਾਨ ਕਰਨਾ ਹੀ ਹੈ । ਇਸੇ ਪਰਥਾਏ ਜਪਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿਚ ਹੀ ਫੁਰਮਾਣ ਹੈ :—

‘ਨਾਨਕ ਹੁਕਮੈ ਜੇ ਬੁਝੈ ਤ ਹਉਮੈ ਕਹਿ ਨ ਕੋਇ’

ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਅਸੀਂ ਪਿਛੇ ਦਸ ਚੁਕੇ ਹਾਂ ਹੁਕਮ ਕਰਤਾ ਨਿਰੰਕਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਕਿਰਤ ਉਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਖੇਡ ਹੈ ਇਹ ਹੁਕਮ ਕਰਤੇ ਦਾ ਰਜਾਈ ਮਾਮਲਾ ਹੈ । ਇਹ ਉਸ ਦੀ ਮੌਜ ਦੀ ਬਾਤ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਉਹ ਚਾਹੇ ਇਸ ਨੂੰ ਉਕਾ ਹੀ ਸਮੇਟ ਲਵੇ, ਜਾਂ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਜਾਂ ਕੁਝ ਹਿਸਾ ਸਮੇਟ ਲਵੇ ਤੇ ਬਾਕੀ ਦਾ ਰੂਪ ਬਦਲੀ ਕਰ ਲਵੇ ।

ਅਸੀਂ ਪਿਛੇ ਵੇਖ ਚੁਕੇ ਹਾਂ ਕਿ ਹੁਕਮ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਗੁਣ ਹੈ ਅਥਵਾ ਹੁਕਮ ਵਰਤਾਉਣ ਦੀ ਸਾਰੀ ਸੱਤਿਆ ਤੇ ਕ੍ਰਿਆ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹਥ ਰਖੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਅਧਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਕਰਣਿਆਂ ਵਿਚ ਦਖਲ ਦੇ ਸਕੇ। ਹਰ ਮਨੁਖ ਬਲਕਿ ਹਰ ਜੀਵ ਮਾਤਰ ਨਿਆਰੀ ਅਪਨੱਤ ਰਖਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਹਉ ਤਥਾ ਹਉਮੈ ਉਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਮਨੁਖਾਂ ਜਾਂ ਜੀਵਾਂ ਤੋਂ ਨਿਆਰਾ ਬਣਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ ਹਰ ਇਕ ਦੀ ਸਚਨੀ (thinking) ਉਸ ਦੇ ਬੋਲ ਅਤੇ ਕਰਮ ਦੂਜੇ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਬਲਕਿ ਆਪਣੀ ਸੁਣੀ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਨਾਲ ਭੀ ਨਹੀਂ ਰਲਦੇ ਅਤੇ ਉਨਾਂ ਤੋਂ ਨਿਆਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਉਂ ਹਰ ਮਨੁਖ ਤਥਾ ਜੀਵ ਹੋਰ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਨਿਆਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੇ ਮਨੁਖ ਮਾਤਰ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਅਦਨਾ ਤੋਂ ਅਦਨਾ ਜੀਵ ਜੰਤੂ-ਥਲ ਜੀਵ, ਜਲ ਜੀਵ, ਰੁਖ ਬਿਰਖ, ਸਾਡੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਇਤਫ਼ਦੀ ਧਰਤੀ ਜਾਂ ਆਕਾਸ਼ ਦੇ ਵਾਯੂ ਮੰਡਲ ਅੰਦਰ ਦਿਨ ਰਾਤ ਚਕਰ ਲਗਾਂਦੀ ਧਰਤੀ ਅੰਦਰ ਗੁਪਤ ਵਿਚਰਦੀ ਨਰੰਕਾਰ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਦਾ ਕੋਈ ਥਾਹ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ। ਉਸ ਦੀ ਬਾਬਤ ਏਨਾ ਹੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬੇਅੰਤ ਹੈ, ਨ ਉਸ ਦੇ ਆਦ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਕੁਝ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਰਚਨਾ ਅੰਦਰ ਉਸ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਹੈ

‘ਅਰੂਪ ਹੈ ਅਨੁਪ ਹੈ’

ਬਲਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਸੂਰਜਾਂ ਦਾ ਸੂਰਜ ਅਤੇ ਚੰਦਾਂ ਦਾ ਚੰਦ ਦਸਦੇ ਹੋਏ ਉਸ ਨੂੰ ‘ਕਾਲ ਹੀਨ ਕਲਾ ਸੰਜੁਗਤ ਅਕਾਲ

ਪੁਰਖ ਅਦੇਸ਼ ਕਹਿਦੇ ਹੋਏ ਉਸ ਨੂੰ

‘ਦੁਕਾਲੇ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਿਇਆਲੰ ਸਰੂਪ’

ਸਦਾ ਅੰਗ ਸੰਗੇ ਅਭੰਗ ਬਿਭੂਤੇ’

ਦਿਆ ਹੈ। ਅਥਵਾ ਉਹ ਕਾਲ ਰਹਿਤ ਹੈ ਕਦੀ ਮਰਦਾ ਨਹੀਂ, ਸਾਰੀਆਂ ਕਲਾਂ ਅਥਵਾਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਉਹ ਪੁਰਖ ਜਾਂ ਮਰਦ ਹੈ, ਇਸਤਰੀ ਜਾਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਸਭ ਕਾਸੇ ਦਾ ਅੰਤ ਕਰ ਦੇਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਵਡਾ ਦਇਆਵਾਨ ਵੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਅੰਗ ਸੰਗ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸਾਥੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਬੀਰ ਬਹਾਦਰ ਅਤੇ ਸੂਰਬੀਰ ਐਸਾ ਕਿ

‘ਅਬਿਚਾਰੇ ਸਾਰ ਕੀ ਧਾਰ ਭਛੋੜਾ’

ਅਰਥਾਤ ਬੀਰ ਬਹਾਦਰਾਂ ਦੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਤੇਜ਼ਵਾਰ ਫੌਲਾਦੀ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਦੇ ਵਾਰ ਬਿਨਾਂ ਸੋਚੇ ਵਿਚਾਰੇ ਸਹਿਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਰਖਦਾ ਹੈ।

ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਦਇਆ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਧਾਰ ਲਵੇ ਅਤੇ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ

‘ਰੋਗਨ ਤੇ ਅਰ ਸੋਗਨ ਤੇ ਜਲ ਜੋਗਨ ਤੇ ਬਹੁ ਭਾਂਤ ਬਚਾਵੇ

ਸਤਰ ਅਨੇਕ ਚਲਾਵਤ ਘਵ ਤਉ ਤਨ ਦੇਕ ਨ ਲਾਗਨ ਪਾਵੇ

ਰਾਖਤ ਹੈ ਆਪਨੋ ਕਰ ਦੇ ਕਰ ਪਾਪ ਸਮੂਹ ਨ ਭੇਟਨ ਪਾਵੇ

ਅਉਰ ਕੀ ਬਾਤ ਕਹਾਂ ਕਹਉ ਤੋਂ ਸਉਸੁ ਪੇਟ ਹੀ ਕੇ ਪਟ ਬੀਚ ਬਚਾਵੇ’

ਕਿਤਨੀ ਅਸਚਰਜ਼ ਰਚਨਾ ਹੈ ਸਿਰਜਨ ਹਾਰ ਦੀ ਜਿਸ ਨੇ

ਇਕ ਫੁਟ ਦੇ ਮਾਸ ਦੇ ਲੋਥੜੇ ਅੰਦਰ ਦੋ ਦੋ ਪੈਰ, ਲਤਾਂ
 ਬਾਹਾਂ, ਤੇ ਦਸ ਦਸ ਹੱਥਾਂ ਤੇ ਪੈਰਾਂ ਦੀਆਂ ਉਂਗਲਾਂ, ਦੋ ਦੋ
 ਅਖਾਂ, ਕੰਨ ਅਤੇ ਨਾਸਾਂ, ਜੀਭ ਤੇ ਜਬਾੜੇ, ਗੋਲ ਸਿਰ,
 ਆਦਰਾਂ ਦਾ ਭਰਿਆ ਪੇਟ, ਪਸਲੀਆਂ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਦੀਆਂ
 ਹੋਰ ਸਾਰੀਆਂ ਹਡੀਆਂ ਐਸੀ ਵਿਉਂਤ ਨਾਲ ਜੋੜ ਰੱਖੀਆਂ
 ਹਨ ਅਤੇ ਦਸ ਮਹੀਨੇ ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੁਛ ਏਨਾ ਸੰਭਾਲ ਕੇ
 ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਕਿਆਸ ਕਰਨਾ ਭੀ
 ਕਠਨ ਹੈ। ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਈਏ ਸਿਰਜਨ ਹਾਰ ਦੀ ਐਸੀ
 ਸਿਰਜਨਾ ਤੋਂ। ਫਿਰ ਏਥੇ ਹੀ ਬਸ 'ਨਹੀਂ' ਇ। ਮਾਸ ਦੇ
 ਲੋਥੜੇ ਅੰਦਰ ਇੰਚ ਅਧੇ ਇੰਚ ਦੇ ਆਕਾਰ ਅੰਦਰ ਦਿਮਾਗ
 ਦੀ ਐਸੀ ਘਾਤਤ ਘਾਤ ਕੇ ਗੋਲ ਮੋਲ ਸਿਰ ਦੇ ਵਿਚ ਟਿਕਾ
 ਰੱਖੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਹ ਸਮਰੱਥਾ ਦਿਤੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵੱਡੇ
 ਸਾਇੰਸਦਾਨ, ਡਾਕਟਰ ਐਨਜੀਨੀਅਰ, ਵਿਦਵਾਨ, ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ
 ਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਕੁਛ ਬਣ ਸਕੇ। ਅਤੇ ਇਸ ਲੋਥੜੇ ਨੂੰ ਮਾਂ ਦੇ
 ਪੇਟ ਅੰਦਰ ਪੁਠਾ (ਸਿਰ ਹੇਠ ਤੇ ਪੈਰ ਉਪਰ) ਲਟਕਾ
 ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਫਿਰ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੀ ਸਾਰੀ ਰਚਨਾ ਤੇ ਨਿਗਾਹ
 ਮਾਰੀਏ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗੇਗਾ ਕਿ ਇਹ ਕੇਵਲ ਮਨੁੱਖ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੀ
 ਕਹਾਣੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਬੇਅੰਤ ਅਰੰਭ ਖਰਬਾਂ ਦੀ ਭਾਂਤ ਦੇ ਜੀਵ
 ਜੰਤ ਕੀੜੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹਾਥੀ ਦੇ ਆਕਾਰ ਤਕ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ
 ਭੀ ਵੱਡੇ ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਆਕਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਜੀਵ ਸਿਰਜਨ ਹਾਰ ਨੇ
 ਸਿਰਜ ਰੱਖੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੇ ਸਾਰੀ ਉਪਜ ਤੇ ਨਿਗਾਹ ਮਾਰੀਏ
 ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਜਲ ਜੀਵ, ਥਲ ਜੀਵ ਬਲਾਸਪਤੀ ਅਤੇ ਵਾਯੂ
 ਮੰਡਲ ਅੰਦਰ ਵਿਚਰਨ ਵਾਲੇ ਜੀਵ, ਤਾਂ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ
 ਜਾਈਦਾ ਹੈ ਬਲਕਿ ਇਸ ਸਾਰੇ ਦਾ ਕਿਆਸ ਕਰਨਾ ਵੀ
 ਮਨੁੱਖੀ ਸਮਰੱਥਾ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ-ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵਧ

ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ।

ਜੇ ਵਡ ਆਪੁ ਤੇ ਵਡ ਤੇਰੀ ਦਾਤਿ-ਜਿਨਿ ਦਿਨ ਕਰ ਕੇ ਕੀਤੀ ਰਾਤ
ਤੇਰੀ ਕੁਦਰਤ ਤੂੰ ਹੈ ਜਾਣੈ ਅਉਹ ਨ ਦੂਜਾ ਜਾਣੈ

ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਇਹੋ ਹੀ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ
ਅਤੇ

‘ਹਉ ਕਿਆ ਜਾਣ ਤੇਰੀ ਪੁਜਾ’ ‘ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਸਮਰੱਥ ਵਡਾ ਮੇਰੀ ਮਤ ਬੋਝੀ ਰਾਮ’

ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਸੀਮਤ ਸੂਝ ਵਾਲੇ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਤੇਰੀ
ਅਸੀਮਤਾ ਬਾਰੇ ਕੀ ਜਾਣ ਜਾਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ । ਤੂੰ ਬੇਅੰਤ
ਹੈਂ ਜਦਕਿ ਅਸੀਂ ਅੰਤ ਵਾਲੇ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਤੇਰੀ ਬੇਅੰਤਤਾ ਨੂੰ
ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕਦੇ ।

ਇਸ ਤੋਂ ਭੀ ਅਤਰਰਜ ਗੱਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਸਿਰਜਨ
ਹਾਰ ਨੇ ਜੋ ਕੁਛ ਸਿਰਜਿਆ, ਬਣਾਇਆ ਤਥਾ ਜੀਉਂਦਾ
ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਸਿਰ ਅਖਾਂ ਨਕ ਕੰਨ
ਹਥ ਬਾਹਾਂ ਜਾਂ ਖੰਭ ਦਿਤੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹਰ ਇਕ
ਖਾਣ ਪੀਣ ਤੁਰਣ ਫਿਰਣ ਜਾਂ ਉਡ ਕੇ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਜੀਵਨ
ਕ੍ਰਿਆ ਸੋਧਦਾ ਕਰਦਾ ਆਪਣੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰਦਾ ਅਤੇ ਖਾਣ
ਪੀਣ ਦੇ ਸੰਜਮ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸੁਖ ਦੇ ਸਾਧਨ ਕਰਦਾ
ਹੈ । ਉਸ ਨੇ ਹਰ ਜੀਵ ਮਾਤਰ ਨੂੰ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਸੁਖ ਦੇ
ਸਾਧਨ ਕਰਨ ਦੀ ਜਾਚ ਭੀ ਦੇ ਦਿਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਕੋਈ
ਜੀਵ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਵਾਂਜ ਜਾਂ ਘਾਟ ਪਰਤੀਤ ਨ ਕਰੇ ।
ਉਸ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਤੇ ਭੇਜੇ ਹਰ ਵਡੇ ਛੋਟੇ ਜੀਵ ਦੀ
ਹਰ ਲੋੜ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਦੇ ਸਾਧਨ ਕਰ ਦਿਤੇ ਹੋਏ ਹਨ ਤਾਂ

ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਕੋਈ ਵਾਂਜ ਜਾਂ ਥੂੜ ਪਰਤੀਤ ਨ ਹੋਵੇ
ਉਸ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੂੰ ਆਪਨੇ ਬਣਾਏ ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਤੇ ਭੇਜੇ ਹਰ
ਜੀਵ ਦਾ ਕਿਤਨਾ ਫਿਕਰ ਹੈ ।

ਫਿਰ ਭਾਂਤ ਭਾਤ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਅਨੁਸਾਰ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ ਚਾਨਣ ਅਤੇ ਹਨੇਰਾ ਅਥਵਾ ਦਿਨ ਤੇ ਰਾਤ
ਬਣਾ ਦਿਤੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਇਕ ਉਹ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ
ਇਸ ਦੇ ਚਾਨਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ
ਐਸੇ ਭੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਤਾਰਿਆਂ ਭਰੀ ਰਾਤ ਜਾਂ ਚਾਂਦਨੀ
ਬਿਨਾ ਦਿਨ ਬਿਤਾਉਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ।

ਇਉਂ ਹੀ ਇਕ ਉਹ ਹਨ ਜੋ ਹਰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਪਾਣੀ ਵਿਚ
ਹੀ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਬਿਤਾਉਂਦੇ ਹਨ ਬਲਕਿ ਪਾਣੀ ਬਿਨਾ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੀਉਣਾ ਹੀ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ
ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਅੰਦਰ ਐਸੇ ਜੀਵ ਭੀ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ
ਮੌਤ ਪਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਅਥਵਾ ਪਾਣੀ ਦੇ ਹੜ੍ਹ ਆ ਜਾਣ ਨਾਲ
ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਇਕਨਾ ਲਈ ਪਾਣੀ ਜੀਵਨ ਹੈ ਜੋ ਪਾਣੀ ਤੋਂ
ਬਾਹਰ ਰਹਿ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਕ ਉਹ ਹਨ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ
ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੋ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਉਹ ਬੇਅੰਤ ਹੈ ਅਤੇ
ਕਿਸੇ ਗਿਣਤੀ ਮਿਣਤੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ । ਉਹ

‘ਅਚੱਲ ਮੂਰਤ ਅਨਭਵ ਪਰਕਾਸ਼ ਅਮਿਤੋਂਜ ਕਹਿਜੈ ।

ਕੋਟ ਇੰਦਰ ਇੰਦਰਾਨ ਸ਼ਾਹ ਸੁਹਾਨ ਗਣਿਜੈ

ਤ੍ਰਿਭਵਨ ਮਹੀਪ ਸੁਰ ਨਰ ਅਸੁਰ ਨੇਤ ਨੇਤ ਬਣ ਤ੍ਰਿਣ ਕਹਿਤ

ਤਵ ਸਰਬ ਨਾਮ ਕਥੈ ਕਵਨ ਕਰਮ ਨਾਮ ਬਰਨਤ ਸੁਮੰਤ

ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦